

ZÁRÓ SZAKMAI BESZÁMOLÓ

„A hermeneutika önértelmezésének kortárs kérdései. Tudásformák, megértés, humanitás, dialógus - kutatások és perspektívák”

című (NKFIH PD 121045 számú) projektben végzett kutatásokról

Lengyel Zsuzsanna Mariann

vezető kutató¹

A kutatási projekt általános célkitűzése az volt, hogy a megjelölt témának nem csupán különálló tanulmányok keretében való feldolgozását vállalja, hanem olyan kézirat elkészítését is, amely tematikus jelleggel mutatja be a hermeneutika önértelmezésének kortárs kérdéseit, és az eddigi kutatásokat új kontextusba helyezi elsősorban a tudásformák, megértés, humanitás, dialógus fogalmának metszéspontjain keresztül. A kutatás a következő nagy témák köré szerveződött: I. A hermeneutika ön-interpretációja – azaz módszertani megalapozás, amely során speciális fókusz irányult a megértés történetiségének aspektusaira, a tudásformák értelmezhetőségére és azok hatáira, összességében a hermeneutikai és nem-hermeneutikai interpretációelméletek különbségeinek vizsgálatára. II. A gondolkodás sematizáló funkciójának, világképző tevékenységének vizsgálata, speciális fókusszal e kérdésnek a humanitásunkkal való összefüggésére, a krízis és lehetőség tekintetében. III. A hermeneutika jelentőségének vizsgálata a jelenkori létszituáció viszonylatában. A posztdoktori kutatási projekt sikeresen lezárult, az eredeti kutatási tervben megfogalmazott célkitűzéseket elérte, és részben túl is teljesítette. Összességében sikerült megőrizni a kutatási tervben felvázolt szerkezetet, az előzetes elképzelés tehát teljességgel tarthatónak bizonyult.

A kutatás keretében elkészült a ***Hermeneutika és kritikai filozófia. Kant, Heidegger, Gadamer.*** című 410 oldalas monográfia (Budapest: L'Harmattan Kiadó (2018), 410 p. ISBN: 9789634144915), amely elnyerte a Magyar Filozófiai Társaság Nívódíját 2019-ben. Magyar nyelvterületen nem létezik olyan monografikus tanulmánykötet, amely a 20. századi hermeneutika (mindenekelőtt Heidegger – Gadamer) és a kanti filozófia összefüggéseiről nyújtana áttekintést, ebből a szempontból hiánypótló munka született. Míg a kanti filozófia szervesen hozzátartozik a fenomenológia közvetlen előzményeihez, addig szokatlan megközelítésnek számít Kantnak a hermeneutika eredetéhez való hozzákapcsolása, különösen abból a szempontból, hogy miként inspirálta Heidegger, Gadamer vagy Ricoeur kortárs elképzeléseit. E kapcsolódás elsődleges jelentősége nem annyira e gondolkodók hatástörténeti viszonyában rejlik, mint inkább abban, hogy szisztematikus szempontból meghatározott kérdések kerülnek előtérbe. A kötet főbb egységeit Heidegger és Gadamer diskussziója a neokantiánusokkal; Husserl margó-megjegyzései, fenomenológiai hatása; az intuíció, imagináció, sematizmus, világértelmezés; tárgyiség és igazság, a *mathesis universalis* eszméje, újkori tudomány és filozófia összefüggése, gyakorlati filozófia és szabadság, a határképzés gondolköre; valamint Gadamer Kant-recepciójának teológiai és morálfilozófiai aspektusai alkotják. E témakörök elsősorban azokra a feltáratlan összefüggésekre irányulnak, amelyeknek különös tétje van a hermeneutikai tradíció önmegértése szempontjából. Az említett okokból kevesebb hangsúly esett azonban a Kant és Heidegger közötti jól ismert kapcsolódási pontra: az időtapszitaltra, mivel nemzetközi viszonylatban e téren már kiváló áttekintő összegzések léteznek, valamint e témát korábban magam is kifejtettem. Hasonlóképpen Gadamer esetében

¹ Tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Filozófia Intézet (Múzeum krt. 4/I. ép., 1088 Budapest). E-mail: lengyelzsm@gmail.com; lengyel.zsuzsanna.m@btk.elte.hu

sem az esztétikai ítélőerő kanti kérdése került döntő súllyal előtérbe, mivel az elmúlt évtizedekben már kiterjedt hazai kutatásokat végeztek e téren.

E kötet folytatásaként a kutatás harmadik évében elkészült egy angol nyelvű 275 oldalas monográfia kézírata *Beyond Interpretation: New Approaches to (Self)-Understanding and Truth of Hermeneutics*, amelyben nagyon hangsúlyosan jelenik meg a hermeneutikának az interpretáció elméleteken túlmutató, azokra nem korlátozható sajátosságai, amelynek tétje van az igazság és megértés, igazság és ön-megértés vonatkozásában. Hangsúlyt kaptak az alábbi kérdések: vajon értjük-e a hermeneutika éthosát, vagy talán az interpretáció(k) ellenére is a „hermeneutikai ínség” korában élünk? Az interpretációk jelenléte önmagában nem garantálja világunkban a megértő értelmezést, a dialógust, a közösséget vagy a másik iránti nyitottságot, diszpozíciót, összességében mindazt, ami számunkra hermeneutikai. A kutatás a hermeneutika többletére irányul, ami magába sűríti annak invariáns vonásait, amit a hermeneutika lelkének lehet nevezni, s amely révén más regiszterekben lehet (illetve lehetne) gondolkodni és viszonyulni a másik emberhez, minden élőhöz, a dolgokhoz, s végső soron az egész világhoz. E kérdés kidolgozásában fontos hangsúlyt kap a hermeneutikai logika problémája, pontosabban a logikának egy olyan újfajta gondolata, ami az élet fogalmához kapcsolódik, s ezzel összefüggésben a tovább gondolás legfontosabb támpontjait nyújtja számunkra a hermeneutika élettörténeti, narratív vonala (Wilhelm Dilthey, Georg Misch, Paul Ricoeur, David Carr). Az elkészült önálló kötet még kisebb-nagyobb pontosításokra, kiegészítésekre és stílárius utómunkálatokra szorul, külföldi tudományos kiadóhoz való benyújtására később kerülhet sor (várhatóan 2020-ban).

A posztdoktori támogatás 3 éves kutatási időszakában végzett munkát nem csak az elkészült két kötet kézírata jelzi, hanem az ez idő alatt kifejtett publikációs tevékenység is. Az elmúlt 3 évben írt tanulmányok, cikkek legnagyobb része közvetlenül kapcsolódik a kutatási témához, mivel a tágabb kontextusok, főbb problémák tárgyalásán keresztül minden publikáció a monografikus kidolgozást készítette elő.

A kutatási időszak alatt készült legfontosabb publikációk: 18 tanulmány (ebből 4 angol és 1 német nyelvű – a vállalás évente egy idegen nyelvű publikációra szólt), és társzerkesztőként 2 konferencia-kötet is elkészült. A projekt keretén belül közvetlenül 10 meghívott konferencia-előadás hangzott el. E kutatásokat az egyetemi oktatás keretében az ELTE BTK Filozófia Intézetnél minden félévben szeminárium formájában sikerült hasznosítani.

Az alábbiakban évenkénti bontásban sorolom fel a posztdoktori kutatási projekt legfontosabb eseményeit.

I. év

2016. december 01 – 2017. november 30

A kutatás első évében összesen 1 hazai és 3 nemzetközi konferencián vettem részt előadóként, 12 publikációt jelentettem meg, melyek közül a projekt részeként 6 tanulmány és egy szerkesztett konferencia kötet készült el (*Imagináció a filozófiában*. Budapest: L'Harmattan, 2017, ISBN: 9789634142560 – Fehér M. Istvánnal, Kiss Andrea-Laurával és Bognár Lászlóval közösen szerkesztve). A nemzetközi műhelyekkel való kapcsolatok fejlesztése terén kiemelhető, hogy 2017-ben a bécsi Österreichische Nationalbibliothek-ben végeztem kutatásokat (AÖU ösztöndíj, ID:58965), és a Bécsi Egyetem Filozófia Intézetében Georg Stenger professzorral együttműködés jött létre a projekttel kapcsolatban.

II. év

2017. december 01 – 2018. november 30

A kutatás második évében a projekt keretében 2 konferencia előadást tartottam, összesen 10 publikáció jelent meg, ezek közül 2 angol nyelvű tanulmány, 2 magyar nyelvű recenzió, 2 magyar nyelvű tanulmány, valamint 1 magyar nyelvű monográfia (*Hermeneutika és kritikai filozófia. Kant, Heidegger, Gadamer*. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó (2018), 410 p. ISBN: 9789634144915), amely 2019 novemberében elnyerte a Magyar Filozófiai Társaság nívódíját.

III. év

2018. december 01 – 2019. november 30

Az utolsó kutatási szakaszban 12 publikáció jelent meg, a projekt keretében 4 konferencia előadást tartottam, 1 könyvbemutatót szerveztem, elkészült 1 angol nyelvű és 1 német nyelvű tanulmány, 4 magyar nyelvű tanulmány, valamint 1 angol nyelvű monográfia kézírata *Beyond Interpretation: New Approaches to (Self)-Understanding and Truth of Hermeneutics* címmel, melynek kiadásához egyéb anyagi forrásokra van szükség. Szintén e kutatáshoz kapcsolódóan elkészült és hamarosan megjelenik egy további szerkesztett konferencia kötet *Nyelv, közösség, végeesség, identitás* címmel (Budapest, L'Harmattan, 2019, 390 p. – Fehér M Istvánval, Kiss Andrea-Laurával és Olay Csabával közösen szerkesztve).

Eltérés a tervtől

A három éves posztdoktori támogatás csak a posztdoktori kutató alkalmazását foglalta magában, ezért a munkatervben vállalt nemzetközi konferencia szervezéséhez szükséges anyagi háttér a projekt keretében nem volt biztosítható, további pályázati források bevonására viszont nem volt lehetőség, így le kellett mondani a megszervezéséről, és a (tudomány)szervezésre fordítható emberi erőforrást inkább további publikációs és kutatási tevékenységre fordítottuk, ennek köszönhető, hogy a harmadik év végére elkészült a *Beyond Interpretation: New Approaches to (Self)-Understanding and Truth of Hermeneutics* című kötet kézírata.

Emellett szükséges kiemelni, hogy a posztdoktori támogatás a 2016 és 2019 között futó három évben nem biztosított anyagi forrást sem konferencia utakra, sem a publikált könyv megjelentetésének költségeire, ezért mindezek nagy anyagi terhet jelentettek a posztdoktori kutató számára.

A projekt eredményeinek összegzése

A projektben megvalósult publikációk között kitüntetett helyet foglal el a kutatás eredményeit összegző 2 monografikus kötet (1 magyar nyelvű, 1 angol nyelvű). A projekt keretén belül összesen 32 publikáció látott napvilágot, melyek közül a legfontosabbak a tanulmányok (összesen 18, ebből 9 folyóirat cikk, 9 könyvfejezet), 4 angol, 1 német, 13 magyar nyelvű. Ezen kívül többletvállalásként elkészült 2 szerkesztett konferencia kötet, melyek tematikája teljes egészében illeszkedik a kutatási projektbe. A projekt során 10 meghívott konferencia előadást tartottam, az előadások írott változatát e kutatás utolsó fázisában külföldi folyóiratokban kívánom megjelentetni. Konferenciák és kutatóút révén az alábbi szakmai szervezetekkel (Deutschen Gesellschaft für Philosophie, Martin-Heidegger-Gesellschaft) és egyetemekkel (Bécs, Vallendar, Berlin, Kolozsvár) alakult ki szoros együttműködés.

Önálló könyv (2)

1. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Hermeneutika és kritikai filozófia. Kant, Heidegger, Gadamer
Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó (2018), 410 p.
ISBN: 9789634144915
Könyv/Monográfia (Könyv)/Tudományos

2. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Beyond Interpretation: (Self-)Understanding and Truth in Context of Hermeneutics
(várható megjelenés: 2020)
Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 275 p.
Könyv/Monográfia (Könyv)/Tudományos

Tanulmány (16)

1. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
On Imagination and Understanding: Gadamer and Criticism of Kant's Aesthetic Imagination
STUDIA UNIVERSITATIS BABES-BOLYAI PHILOSOPHIA 62: 2017/2 pp. 15-27. (2017)

2. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
A hermeneutikai kör és az előítéletek problémája
ERDÉLYI MÚZEUM 79: 4 pp. 42-62. (2017)

3. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
A hermeneutika nagy kérdései - oxfordi kézikönyv
ERDÉLYI MÚZEUM 79: 4 pp. 185-189. (2017)

4. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
A demokrácia éthosza hermeneutikai nézőpontból (Kitekintéssel Heideggerre)
In: Nyíró, Miklós (szerk.) *Hermeneutika és demokrácia: Tanulmányok Fehér M. István tiszteletére*. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, (2017) pp. 170-192.

5. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Képzelőerő és megértés hermeneutikai nézőpontból Dilthey, Heidegger, Gadamer műveiben
In: Fehér, M István; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Kiss, Andrea-Laura; Bognár, László (szerk.) *Imagináció a filozófiában: Hermeneutikai, fenomenológiai, vallásfilozófiai megközelítések*. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, (2017) pp. 159-204.

6. Fehér, M István; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Kiss, Andrea-Laura; Bognár, László
Szerkesztői előszó
In: Fehér, M István; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Kiss, Andrea-Laura; Bognár, László (szerk.) *Imagináció a filozófiában: Hermeneutikai, fenomenológiai, vallásfilozófiai megközelítések*. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, (2017) pp. 7-16.

7. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Hermeneutical Circle in Understanding. On an Original Link Between Hermeneutics and Logic in the Gadamer-Heidegger Dialogue
PHILOBIBLON (ROMANIA) Vol. XXIII: Number 1, January - June 2018 pp. 95-108.
(2018)

8. Lengyel, Zsuzsanna Mariann

Phenomenology and Imagination in Heidegger's Interpretation of Kant
STUDIA UNIVERSITATIS BABES-BOLYAI PHILOSOPHIA 63: 2018/1 pp. 59-80. (2018)

9. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Affektivitás a kora újkori filozófiában
MAGYAR FILOZÓFIAI SZEMLE 3 pp. 125-132. (2018)

10. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Rendszer és/vagy etika a magyar filozófiában: Világtörvény és appetitus: Veres Ildikó tanulmánykötetéről TÖBBLET: FILOZÓFIAI FOLYÓIRAT 10: 1 pp. 1-7. (2018)

11. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Praxis der Grenzen. Zwischen Freiheit und Endlichkeit
STUDIA UNIVERSITATIS BABES-BOLYAI PHILOSOPHIA 64: (4). 18 p. (in print, 2019)

12. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Self - History - Writing. Hermeneutics and Dilthey
PHILOBIBLON (ROMANIA) Vol. XXIV: (2) 20 p. (in print, 2019)

13. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Heidegger, Tengelyi és a világfogalom fenomenológiai újraértelmezése
In: Marosán, Bence Péter (szerk.) *Élettörténet, sorsesemény, önazonosság: Tanulmányok Tengelyi László emlékére*. Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, (2019) pp. 266-281.

14. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
A polisz Gadamer gyakorlati filozófiájában
In: Laczkó, Sándor (szerk.) *A polisz*. Szeged, Magyarország: Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Státus Kiadó, Magyar Filozófiai Társaság, (2019) pp. 181-193.

15. Lengyel, Zsuzsanna Mariann
Végesség és produktivitás – az identitásképző folyamatokról
In: Fehér, M István; Kiss, Andrea-Laura; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Olay, Csaba (szerk.) *Nyelv, közösség, végesség, identitás*
Budapest: L'Harmattan Kiadó, MTA-ELTE Hermeneutikai Kutatócsoport, 2019 (in print) 23 p.

16. Fehér, M István; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Olay Csaba
Szerkesztői előszó
In: Fehér, M István; Kiss, Andrea-Laura; Lengyel, Zsuzsanna Mariann; Olay, Csaba (szerk.) *Nyelv, közösség, végesség, identitás*
Budapest: L'Harmattan Kiadó, MTA-ELTE Hermeneutikai Kutatócsoport, 2019 (in print)

17. Lengyel Zsuzsanna Mariann
Identitás és élettörténet. Az 'életösszefüggés' dilthey-i kérdése a hermeneutikában
In: Laczkó, Sándor (szerk.) *Az identitás*. Szeged, Magyarország: Pro Philosophia Szegediensi Alapítvány, Státus Kiadó, Magyar Filozófiai Társaság, 2020 (elfogadva), 16 p.

18. Lengyel Zsuzsanna Mariann
Schleiermacher és a német Bildung hagyomány

In: Schwendtner Tibor, Schaffhauser Franz (szerk.) *Bildung - neveléstudományi és filozófiai megközelítések*. Budapest: L'Harmattan, 2020 (in print), 14 p.

Szerkesztett kötet (2)

Imagináció a filozófiában: Hermeneutikai, fenomenológiai, vallásfilozófiai megközelítések
Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó (2017), 393 p. (Fehér M Istvánval, Kiss
Andrea-Laurával és Bognár Lászlóval közösen szerkesztve)
ISBN: 9789634142560

Nyelv, közösség, végeesség, identitás

Budapest, Magyarország: L'Harmattan Kiadó, MTA-ELTE Hermeneutikai Kutatócsoport
(2019), 390 p. (Fehér M Istvánval, Kiss Andrea-Laurával és Olay Csabával közösen
szerkesztve – in print)

2019 utolsó félévében tartott konferencia előadások (a korábbi előadásokat lásd a
részbeszámolóknban)

Lengyel, Zsuzsanna Mariann

- Korreferátum "Moklovsky Réka: A személyiség csábítása..." című előadásához (2019) az "Ütközéspontok VI." című konferencián, a Doktoranduszok Országos Szövetsége Filozófiatudományi Osztály rendezésében, Budapest, 2019. május 24-25, ISBN 978-615-5586-44-6.
- Identitás és élettörténet. Az 'életösszefüggés' dilthey-i kérdése a hermeneutikában (2019) konferencia-előadás a "Lábjegyzetek Platónhoz: Az identitás" című konferencián Magyar Filozófiai Társaság, az SZTA BTK Filozófia Tanszék és az MTA Szegedi Akadémiai Bizottsága rendezésében, Szeged, 2019. május 16-17.
- Válság és fakticitás: A történetiség szubjektumformáló erejéről a hermeneutikában (2019) Előadás a "Miből lesz a szubjektum?" című tavaszi szeminárium sorozat keretében, a Filozófiai Kollégium rendezésében, szervezők: Takács Ádám, Darida Veronika. ELTE BTK Filozófia Intézet, Budapest, 2019. április 30.
- Élet, történet, írás: hermeneutika és a Dilthey-iskola (2019) Konferencia-előadás "Az élet aspektusai" című, a Magyar Fenomenológia Egyesület és az ELTE BTK Filozófia Intézet által megrendezett éves konferencián, szervező: Marosán Bence Péter, Budapest, ELTE BTK Filozófia Intézet, 2019. április 17-18.

Budapest, 2019. nov. 30.

Dr. Lengyel Zsuzsanna Mariann
ELTE BTK Filozófia Intézet